

BARLANGOK FÖLÖTT, A MÉNES-VÖLGYBEN

A szádvari várrom madártávlatból, előtérben a Ménes-patak széles-völgyét látjuk

Ha a Gömör-Tornai-karsztvidékről – ismertebb nevén az Aggteleki-karsztról – esik szó, mindnyájan azonnal a csodálatos cseppkőbarlang-rendszerre gondolunk. Okkal, hiszen a Világörökség részeként számon tartott föld alatti, természet alkotta szoborpark méltán érdemelte ki az egész világ dicséretét. Kevésbé ismertek azonban a környék turistaútvonalai és kirándulóhelyei. Holott, ha oda utazunk, érdemes egy barlangtúránál hosszabb időt is a vidékre szánni. Higgyék el, megéri!

Ezúttal egy felszíni kirándulásra invitáljuk a kedves olvasót, nem is titkolva azt a szándékot, hogy bizonyítsuk: az Aggteleki-karszt nemcsak mélyen a lábunk alatt, hanem az erdők rejtekén, patak völgyeiben és hegygerincein keresztül is versenyképes szép hazánk ismertebb kirándulóvidékeivel.

Utunk kiindulópontja az *Aggteleki Nemzeti Park* kutatóháza, a Szalamandra Ház, amely szállóvendégeket

is fogad. A *Ménes-patak* mentén, nyugat felé indulva kezdjük utunkat. Mögöttünk észak felé kanyarodva indul a „*Szádvár-tanösvény*”. Ha időnk és erőnk (no, meg tüdőnk) engedi, érdemes mindjárt egy kitérővel kezdeni, és felkapaszkodni a Szádvár csúcsán álló várromhoz, ahonnan fenséges kilátás nyílik az egész környékre. A vár minden bizonnyal a tatárjárás után épült. Nevével először V. István 1273-ban kelt oklevelében találkozhatunk. Sorsa

hasonló a többi kisebb-nagyobb felvidéki várunkhoz. Kézről kézre járva több környékbeli nemesi család is birtokolta. 1567 és 1597 között „állami tulajdonba” került, ugyanis a császári csapatok 1567-ben elfoglalták, és harminc éven keresztül a királyi kamara gondozta. Később újra különböző birtokosok kezén volt, 1682-ben Thököly kurucái is elfoglalták. Sorsa 1686-ban pecsételődött meg, mikor is a bécsi udvar lakhatatlanná tette. A ma még álló, né-

hol meglehetősen magas falmadradványok szépen mutatják a hajdani vár méreteit és beosztását.

Fő értéke a ritkasága

Az erőt próbáló vártúra után, eredeti célunkhoz visszatérve, alig néhány lépés után teljes pompájában bontakozik ki előttünk az itt még széles patakvölgy. Az utunkat kísérő Ménes-patak két oldalán hegyvidéki égerligetek díszlenek. Ezek meghatározó fája az *enyves éger*. A „fél lábbal” a vízben álló, idősebb fák szoknyaszerűen kiszélesedő tövén gyakran telepednek meg különböző mohák, sőt páfrányok is. Leginkább a *szálkás pajzsika* és az *erdei pajzsika* telepszik fel ezekre az élő aljzatokra, érdekessé és különlegessé varázsolva őket.

Ahol az égerligetek megszakadnak vagy legalábbis megritkulnak, ott akár másfél méteresre is megnövő, magaskórós lágyszárú növényzet veszi át a helyüket. Jellemző összetevői a *podagrafű*, a *medvetalp* és a *mocsári angyalgököér*. Ahol a patakvölgy szélesebb, ez a növényzettípus is nagy kiterjedésű foltokba megy át, és feldúsul bennük egy – a természeti értékét tekintve talán legnagyobb jelentőségű – virágos növény, a *mocsári gólyaorr*.

A mocsári gólyaorr azért annyira értékes itt, mert kizárólagos tápnövénye egy ritka boglárkalepkének, a *gólyaorr boglárkának*. Maga a lepke – ne bántuk meg, de – elég jelentéktelen külsejű. Aprótermetű, szárnyuk felszíne a hímeknek és a nőstényeknek egyaránt barna. Fő értéke a ritkasága. Élőhelyeinek visszaszorulása következtében Európa-szerte erősen megfogyatkozott. Hosszú időn át azt hittük, hogy hazánkban ki is pusztult, miután a Dunántúlról ismert élőhelyei megsemmisültek. Csupán az utóbbi két évtized intenzív kutatásainak eredményeképpen került elő újra a Ménes-völgyből és még néhány közeli, hasonló élőhelyről.

Egyszer csak a patak hosszabb-rövidebb ideig hűtlen lesz hozzánk, utunk árnyékos gyertyános tölgyesekben kanyarog tovább. Ez az erdőtársulás húzódik fel ugyanis a völgy két oldalának hegyoldalain. Pontosabban onnan húzódott le a nedvesebb, hűvösebb völgybe, hiszen ennek az erdőtí-

A gólyaorr boglárka

pusnak az igazi „hazája” a középhegységek 400–600 méteres magasságában van, mi pedig alig 200–250 méter magasságban járunk.

Interferáló lepkék között

Az uralkodó fafajok, a *gyertyán* és a *koszánnyalán* tölgy mellett szálanként vagy kisebb foltokban egyéb fák is megjelennek, így a *rezgőnyár*, a *kecskefűz* és a *fehér nyír*. Noha ezek erdészeti szem-

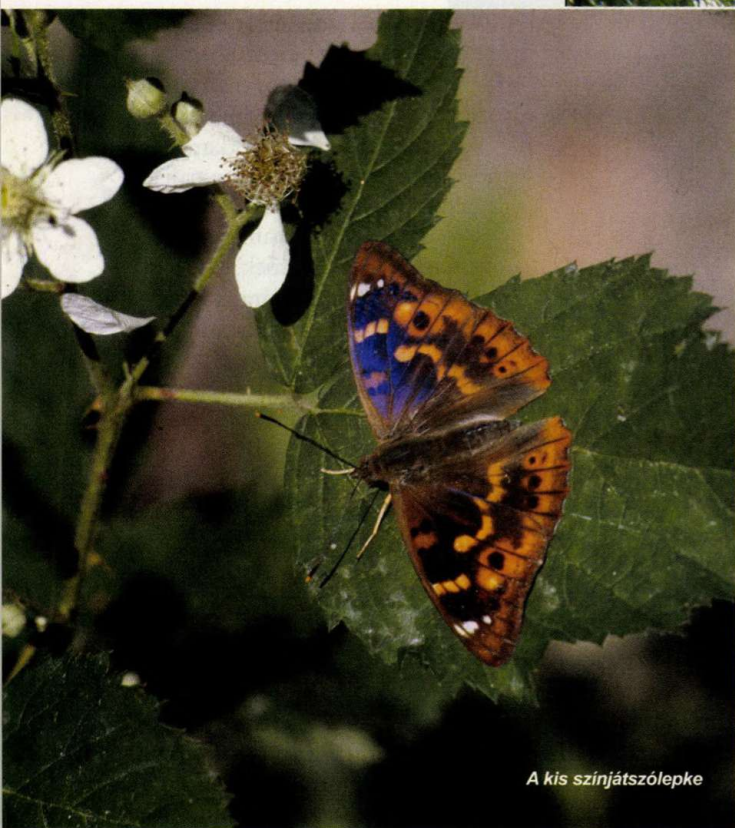
pontból haszontalan elegyfák, természeti értékük alapján rendkívül fontos erdőalkotók: a mocsári gólyaorrhoz hasonlóan különleges, ritka, erősen megfogyatkozott nappali lepkék hernyói élnek rajtuk. Ezek a lepkék ráadásul igen tetszeztős megjelenésűek, ezért a kirándulók számára is élményt jelent a megpillantásuk. Közülük a legimpozánsabb talán a *nagy nyárfalepke*. Hernyója rezgőnyáron él. Ennek az eurázsiai elterjedésű fajnak igazi

hazája Szibéria. Nyugat felé haladva egyre ritkább, hazánkban csupán a Vendvidéken, a Zempléni-hegységben és itt élnek kisebb populációi.

Hasonlóan dekoratív megjelenésűek a színjátszó lepkék. Szárnyaik világosabb vagy sötétebb sárgás-barnás színűek, a ráeső fényben azonban interferencia lép fel, és a szárny a trópusi lepkecsodákhoz hasonlóan lilás színben irizál. Mindnyájukra jellemző,

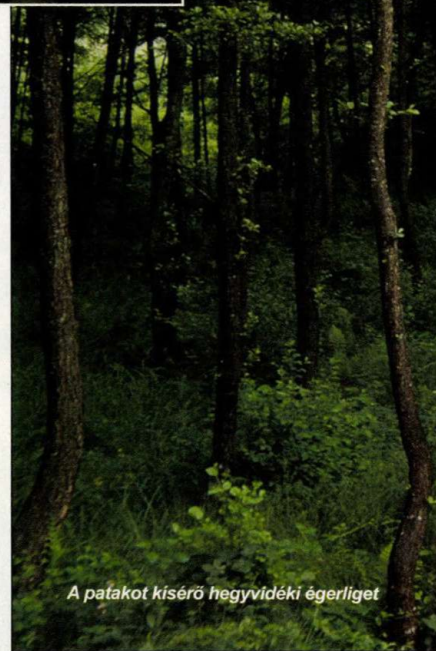
Hangulatos jósvafői falurészlet, előtérben a tájház

A kis színjátszólepke

hogy a zárt erdőket kerülik, tisztásokon, irtásokon, utak mentén találkozhatunk velük. Virágokat sem látogatnak, ellenben szívesen szívogatják a talaj nedvességét. Ezért, különösen a napsütéses, száraz, meleg nyári napokon lépéseinkre rebbennek fel a kiszáradó pocsoltyák foltjairól. Ha pedig véletlenül állati ürülékre bukkannak, annak tápanyagokban is gazdag nedvesgőztartalma valódi csemege számukra. Sokan összefüggésbe hozzák ezeknek a szép lepkéknek a megritkulását a lovak eltűnésével az erdőkből. Évszázadokon keresztül ugyanis a kitermelt vastag szálfákat lovakkal vontatták és lófogatokkal szállították, így az erdészeti utak terített asztalt jelentettek a rovarok számára. A *kis színjátszólepke* és a *nagy színjátszólepke* a nagy nyárfalepkével együtt hazánkban természetvédelmi oltalom alatt áll.

A turistaúton hamarosan egy mesterseges tóhoz érkezőnk. A szépen gondozott erdei pihenőhelyen szusszanhatunk egyet. Ha szerencsénk van, pihenés közben egy védett szitakötőnk, a *csermelyszitakötő* sütkérező példányait is megfigyelhetjük. Ennek a szitakötőnek a potrohfüggelékai igen feltűnők, ugyanis horogszerűen meggörbültek. Lárva patakok és kisebb folyók tiszta

A patakot kísérő hegyvidéki égerliget

vízében fejlődik. A tavacska mellett az ugyancsak védett lapos potrohú *pataki szitakötő*vel is találkozhatunk. A hímek potroha hamvas-kék színű, a nőstényeké sárgásbarna.

Körülöttünk a talajon ugyancsak ritka, védett, és állatföldrajzi szempontból értékes csigákat rejt a vastag, nyirkos avartakaró. Közülük talán a *kék meztelencsiga* az, amelyikkel hébe-hóba, egy-egy nagyobb eső

Kék meztelencsiga

gerinctelen faunánk egyik büszkesége. Több kisebb házas csiga is akad a ritkaságok között. Az érdekes szájadékú *háromfogú csiga* igazi avarlakó, csak elvétve kerül elének.

Szakrális hely lehetett

A kis pihenő után továbbhaladva az egyre szűkülő völgyben, mind magasabbra és magasabbra jutunk. A napsu-

karsztvidék rekordmagassága is – 604 méter. Nevezetes pontja pedig a lentről is jól látható függőlegesen leszakadó sziklatömb, az Oltárkő. Varga Zoltán biológusprofesszor, a táj legszakavatottabb ismerője, azt írja róla: „*Régi mondák és hiedelmek kapcsolódnak hozzá. Olyan lenyűgöző a kilátás róla, hogy kézenfekvő a feltételezés, hogy itt valamilyen szakrális hely lehetett*”. Ma a karsztvidék észak-nyugati tömbje, benne a Nagy-oldallal és az Oltárkővel, a nemzeti park egyik legértékesebb, eredeti, természet közeli állapotban megmaradt „magterülete”. Fokozottan védett, csak engedéllyel, kutatási célból látható.

Erdőssztyeppéink hírmondója

Hogy mitől válik ez a terület olyan különösen értékké a tudomány számára? Ez a környék az emberi beavatkozás nélkül, természetes folyamatok során kialakult – alacsonyabb hegy- és dombvidéki – ősi Kárpát-medencei erdőssztyepp vegetáció legszebb és legteljesebb maradványát őrzi. Ilyen lehetett valamikor az emberi kultúra előtti természeti kép szerinte hazánkban a ha-

sonló jellegű élőhelyeken. Ez nem egy összefüggő erdőtakaró, hanem fás-ligetes erdőfoltokkal, virágos rétekkel, cserjésekkel tagolt rendkívül nagy változatosságú, hihetetlenül fajgazdag élőhely. A változatos növényvilág azután elképesztően gazdag rovarvilág számára biztosított életfeltételeket, rájuk pedig egy ugyancsak fajgazdag és változatos „fogyasztói szint” épülhetett. A számos növényritkaság közül a legnevezetesebb kétségkívül az *osztrák sárkányfű*, amely az utolsó jégkorszakot közvetlenül követő időszak értékes maradványfaja.

A Szelce-völgyből kitartó kapaszkodással jutunk fel a lapos vízválasztó gerincre, majd lassú ereszkedéssel egy köves lejtőn érjük el Jósavetőt. Elég egyetlen pillantást vetnünk az előttünk-alattunk kibontakozó falura, hogy azonnal kedvünk támadjon egy napot rászanni a vele való megismerkedésre is.

DR. SZERÉNYI GÁBOR

Csermely szírtakótó
(A SZERZŐ FELVÉTELEI)

garak egyre nehezebben török át a fejünk felett összeboruló lombtakarót, árnyékosabbá és hűvösebbé válik a völgy. Végül végképp búcsút veszünk a Ménes-pataktól, mert a Patkó-völgybe kanyarodva haladunk tovább. Utunknak ez a szakasza azonban nem hosszú, hamarosan ritkulnak a fák, és megérkezünk Szelcepusztára. Szelcepuszta afféle erdészeti központ, néhány házzal, vadászkastéllyal és erdészszállóval. Itt is érdemes pihennünk egy keveset, hiszen nagy út áll még előttünk. Megkezdjük túránk második felét a hasonlóan gyönyörű, mégis egészen más benyomásokat és élményeket nyújtó Szelce-völgyön keresztül Jósavetőre.

A helyenként szélesebb, másutt keskenyebb völgyben vezető utunkat tarkán vadvirágos rétek kísérik. Jobbról azonban mind magasabb gerincek szegődnek mellénk, majd hamarosan elérjük a Nagy-oldal lélegzetelállító vonulatát. Legmagasabb csúcsa – egyben az egész

után találkozhatunk. Egyébként csak éjjel aktív, a nappalt az avarban, korhadó tuskókban vagy fák kérge alatt tölti. A kék meztelencsiga egész Földünkön kizárólag a Kárpát-medencében él. A Bükk hegységben, a Gömör-Tornai-karsztvidéken és a Zempléni-hegységben. A határainkon kívül pedig csupán az ezekkel összefüggő állatföldrajzi területeken. Igen dekoratív, szép állat, hazai